ויפקח אלקים את עיניה

א מענטש זוכט א שליסל. ער געדענקט אז ער האט אים דא אראפגעלייגט, אבער דער שליסל איז נישטא. ער עפנט א לעידל, קוקט אין די טאשן, רוקט די ספרים אויפן טיש. דערנאך גייט ער צום צווייטן צימער און קומט ווידער צוריק. שוין א האלבע שעה וואס ער זוכט, און די בני בית העלפן אים זוכן. צום סוף טרעפט ער אים. וואו? ממש נעבן אים, אויף א פלאץ וואו ער האט שוין עטליכע מאל געקוקט. איך האב דאך דא געזוכט, פארוואס האב איך אים נישט געזען?

אמאל קומט איינער פון די קינדער און ווייזט אים גלייך: דא איז דער שליסל. דער שליסל איז נישט יעצט אנגעקומען. ער איז דארט געלעגן בשעת ער האט געזוכט, בשעת ער האט זיך געבייזערט, און בשעת ער האט געזאגט אז ער האט שוין איבערגעדרייט דאס גאנצע הויז. די גאנצע צייט איז עס געווען נאנט צו אים. ער האט עס אפילו געזען, אבער ער האט עס נישט דערזען. אין איין רגע ווערט אנטפלעקט עפעס וואס איז שוין לאנג געלעגן פאר די אויגן.

ווען מען זוכט אן אבדה, פירט מען זיך צו זאגן: ״אמר רבי בנימין, הכל בחזקת סומין עד שהקדוש ברוך הוא מאיר את עיניהם״. אזוי שטייט אין מדרש, און דער מדרש ברענגט דעם פסוק אין אונזער פרשה: ״ויפקח אלקים את עיניה״ (בראשית רבה נג, יד). דער מענטש זוכט און ער בעט דעם אייבערשטן זאל אים באלייכטן די אויגן. אפילו ווען א זאך געפינט זיך נאנט, דארף ער נאך זוכה זיין עס צו זען.

ביי הגר איז אויסגעאנגען דאס וואסער אינעם חמת. זי האט זיך דערווייטערט פונעם קינד און געזאגט אז זי קען נישט צוקוקן ווי ער שטארבט. זי איז געזעסן און געווויינט. דאן שטייט: ״ויפקח אלקים את עיניה ותרא באר מים״ (בראשית כא, יט). די מפרשים ערקלערן אז דער באר איז א גאנצע צייט דארט געווען, נאר זי האט נישט זוכה געווען עס צו זען. עס איז דא וואסער נעבן איר, און זי מיינט אז זי האט נישט מיט וואס דערהאלטן דעם קינד.

ווען דער אייבערשטער האט איר געעפנט די אויגן, איז זי אויפגעשטאנען, אנגעפילט דעם חמת און געגעבן דעם קינד טרינקען. פריער ווייסט זי נישט וואס צו טון, און יעצט איז אלעס מסודר. דאס וואסער איז דארט געווען, אבער ווי לאנג זי האט עס נישט געזען, האט זי נישט געקענט דערפון טרינקען. אויך א גוטע זאך וואס געפינט זיך נעבן א מענטש דארף אים אנטפלעקט ווערן, כדי ער זאל קענען דערפון שעפן חיות.

דער אוצר אין שטוב

מיר קענען דאס ביי א שליסל און ביי גלעזער, פארשידנס. אבער וואס איז מיט די אנדערע זאכן וואס א מענטש זוכט? ער זוכט שמחה, צו שפירן אז זיין לעבן האט א ווערט, צו געפינען מיט וואס ער קען העלפן. ער קוקט אויף אנדערע און זעט ביי זיי זאכן וואס ער האט נישט. דער האט א טאלאנט, דער האט הצלחה, ביי יענעם זעט אלעס אויס אזוי גוט און געשמאק. אזוי זוכט א מענטש זיין גאנץ לעבן. בשעת ער איז נישט זוכה צו זען דאס וואס ליגט לעבן אים.

באקאנט איז די מעשה פון ר׳ אייזיק ר׳ יעקלס, וואס האט געחלומט פון אן אוצר אונטער א בריק אין פראג און איז אהינגעפארן אים זוכן. ווען ער איז אנגעקומען, האט א וועכטער געשמועסט מיט אים. פון דעם וועכטערס ווערטער איז ער געווואר געווארן אז עס ליגט א אוצר ביי אים אין שטוב אין קראקא, אונטערן אויוון. ער איז געפארן אזוי ווייט, און דא הערט ער, אז ער דארף צוריק אהיים פארן און זוכן אויף א פלאץ וואס איז אלע יארן געווען נאנט צו אים.

ער האט גוט געקענט זיין שטוב. ער האט געוואוסט וואו דער טיש שטייט און וואו דער אויוון איז, ער איז אריינגעגאנגען און ארויסגעגאנגען, געגעסן און געשלאפן, זיך געזארגט וואס וועט זיין מארגן. אבער איין זאך האט ער נישט געוואוסט: עס ליגט דא אן אוצר. ווען ער איז צוריקגעקומען, איז עס געווען די זעלבע שטוב און דער זעלבער אויוון. אבער יעצט האט ער זיך גענומען זוכן.

אזוי קען א מענטש זיין צוגעוואוינט צום אייגענעם לעבן, עס דאכט זיך אים אז ער ווייסט שוין אלעס וואס עס איז דא דערין. ער ווייסט וואס עס איז אים שווער, וואס ער איז נישט מצליח, און מיט וואס אנדערע זענען בעסער פון אים. אבער אפשר האט ער אין זיך עפעס טייערס וואס ער האט נאך נישט באמערקט? אפשר איז דאס וואס ער האלט פאר קלייניגקייט און פשוט, עפעס וואס איז זייער נוצלעך פאר א צווייטן?

לדוגמה, א מענטש כאפט איינטאג אז ער זאגט אפאר גוטע ווערטער, און זיין חבר באקומט דערפון כוח פאר א גאנצן טאג. ער האט אפילו נישט געכאפט וואס ער האט געזאגט, ער האט גלייך פארגעסן דערפון, אבער פארן חבר האט עס געמיינט גאר אסאך.

אדער צומאל א מענטש וואס האט געדולד אויסצוהערן שאצט דאס נישט געלייזט א פראבלעם, נאר געזעסן און געהערט. אבער דער וואס איז געזעסן נעבן אים האט פונקט דאס געדארפט: א מענטש זאל אים רואיג אויסהערן. א צווייטער איז א באגלייבטער מענטש, און ווען ער זאגט צו קען מען זיך פארלאזן אויף אים. אויך ער זעט נישט דערין קיין באזונדערן טאלאנט. אבער וויפיל גוטס ליגט אין דער נאמנות, און וויפיל מענטשן דארפן עס האבן.

אויך די גאנצע נסיעה פון ר' אייזיק ר' יעקלס איז נישט געווען אומזיסט. דווקא ווייט פון שטוב האט ער געהערט וואו זיין אוצר ליגט. אמאל דארף א מענטש קומען צו זיין רבי׳ן, שמועסן מיט א חבר אדער לערנען עפעס א ענין, כדי צו זען וואס ער האט ביי זיך. ער הערט א ריכטיג ווארט און קומט אהיים, און מיטאמאל ווייסט ער מיט וואס ער דארף זיך צוזאמנעמען. די זאך איז געווען נאנט, אבער איינער האט אים געדארפט מעורר זיין צו געבן אכט דערויף.

און געב א קוק, ווען ר׳ אייזיק איז אהיימגעקומען, האט ער נאך געדארפט גראבן. דער אוצר איז געווען גוט באהאלטן. אזוי אויך דער מענטש, אפילו נאכדעם וואס ער דערקענט שוין אין א כוח וואס ער האט במיוחד, האט ער נאך אסאך מיט וואס צו ארבעטן.

ואנכי לא ידעתי

ביי יעקב אבינו שטייט: ״אכן יש ה׳ במקום הזה ואנכי לא ידעתי״ (בראשית כח, טז). ער איז געקומען צום פלאץ און זיך געלייגט שלאפן. נאכן חלום איז אים נודע געווארן די קדושה פונעם פלאץ, און ער האט געזאגט: ״ואנכי לא ידעתי״. ער איז דארט געווען, אבער נישט געווואוסט וואו ער שטייט. א מענטש קען זיין נאנט צו א גרויסער זאך און איר נישט דערקענען.

אויך אין די אייגענע שטוב איז אזוי. וואס עס פעלט זעט ער גלייך; אבער וויפיל מ'גיט אים יעדן טאג, צו דעם איז ער שוין צוגעוואוינט. ער איז שוין אזוי געוואוינט אז מ'גרייט אן פאר אים, מ'געדענקט וואס ער דארף, מ'פרעגט אים ווי עס גייט אים, און מ'וואלט אויף אים ער זאל אהיימקומען. די אלע זאכן זעט ער ווי א חלק פון זיין טאג, דאס גייט אריבער אן טראכטן. אבער אויב איין זאך גייט נישט ווי ער ווייל, שפירט ער עס גוט.

אמאל פארט ער אוועק פון שטוב פאר אפאר טעג, און דווקא דארט הייבט ער אן צו שפירן וואס ער האט אין שטוב. עס פעלט אים דער פשוטער שמועס, די קולות פון די קינדער, אז זיין ווייב קען זיינע געוואוינהייטן. ווען ער קומט צוריק, פרייט ער זיך מיט זאכן וואס ער האט פריער כמעט נישט באמערקט. זיי זענען פריער אויך געווען טייער, נאר יעצט דערקענט ער אביסל מער זייער טייערקייט.

אזוי איז אויך מיט עלטערן. א מענטש געדענקט וואס זיי האבן געטון פאר אים, אבער עס איז אים שווער צו שפירן וויפיל כוחות עס האט געקאסט. נאכדעם וואס ער ווערט אליין א טאטע, הייבט ער אן פארשטיין. ער דערמאנט זיך אין די נעכט, די זארגן און די טרחות, און ער איז מכיר טובה אויף זאכן וואס ער האט באקומען פאר יארן. וואס איז געווען פשוט אין זיינע אויגן ווערט יעצט חשוב. זיינע אויגן האבן זיך געפענט. ער זעט פון פריש וואס ער האט אליין מיטגעלעבט.

אמאל אנטדעקט א מענטש א טובה דווקא אין דער זאך אויף וואס ער האט זיך געבייזערט. בלעם שלאגט די אתון ווייל זי גייט נישט ווי ער וויל. עס קוקט אים אויס ווי די אתון שטערט אים אנצוקומען וואו ער דארף. נאכדעם שטייט: ״ויגל ה׳ את עיני בלעם וירא את מלאך ה׳ נצב בדרך״ (במדבר כב, לא). עס ווערט אים קלאר אז דאס וואס זי איז אוועק פונעם וועג, דאס האט אים גאראטעוועט.

און דאס איז אויך ביי פשוטע זאכן. א מענטש בייזערט זיך אויף זיין חבר וואס האט אים אויפגעהאלטן, און שפעטער הערט ער אז יענער האט גאארבעט שווער מיט דעם, אים אפצוהוטן פון א הפסד. פריער האט ער נאר געזען וואס עס שטערט אים. ווען ער האט געהערט די גאנצע מעשה, האט ער אויך דערקענט די טובה. מ'דארף געדענקען אז מ'האט נישט אלעמאל געהערט אלעס. אביסל געדולד קען אונז ווייזן עפעס וואס מיר האבן אין דער ערשטער מינוט נישט געזען.

גל עיני

משה רבינו זאגט צו כלל ישראל: ״אתם ראיתם את כל אשר עשה ה׳ לעיניכם בארץ מצרים״, און ווייטער: ״ולא נתן ה׳ לכם לב לדעת ועינים לראות ואזנים לשמוע עד היום הזה״ (דברים כט, א–ג). זיי האבן געזען, און פון דעסטוועגן האבן זיי נאך געדארפט אויגן צו זען. די זאכן זענען געשען פאר זיי, אבער כדי זיי צעו פארשטיין און דערקענען די חסדים פונעם אייבערשטן וואס ליגן דערין, דארף מען אויך א לב לדעת.

א מענטש קען הערן א זאך אסאך מאל, און עס פארשטיין ערשט יארן שפעטער. זיין טאטע האט אים געזאגט א עצה אין די יונגע יארן, ער האט עס געהערט און ווייטער געגאנגען. יארן שפעטער גייט ער אליין עפעס אריבער און ער דערמאנט זיך אין יענער עצה. יעצט פארשטייט ער וואס זיין טאטע האט געמיינט. די ווערטער האבן זיך נישט געטוישט, אבער וואס ער האט דעמאלטס געהערט גייט אים יעצט אריין אין הארץ.

אמאל זאגט א מענטש: דאס ווייס איך שוין. דאס האב איך שוין געהערט. אבער אפשר ליגט דערין נאך א זאך וואס די האסט נאכנישט געכאפט. ער איז אריבער נאך א נסיון, געזען נאך א זאך, און יעצט קען ער שוי מער פארשטיין. ער עפנט נאכאמאל דעם זעלבן ספר און ער טרעפט דערין א זאך וואס איז זייער נאנט צו אים, כאטש דאס ערשטע מאל האט ער עס נישט געשפירט.

א יוד בעט: ״גל עיני ואביטה נפלאות מתורתך״ (תהלים קיט, יח). די תורה איז אפן פארן מענטש. ער לערנט און פארשטייט איר לויט זיין כוח, און ער בעט דעם אייבערשטן ער זאל זוכה זיין מער צו זען. אין די ווערטער ליגט א טיפקייט וואס ער האט נאך נישט משיג געווען, א זאך וואס קען אים באלייכטן זיין לעבן. ער לערנט און חזר׳ט, און אינמיטן לערנען בעט ער אז זיין הארץ זאל זיך עפענען.

אמאל לערנט ער וועגן חסד, און דערנאך דערמאנט ער זיך אין א נאנטע מענטש וואס דארף פון אים א קליינע טובה. ער לערנט וועגן געדולד און ער כאפט ווי די ווערטער האבן צו טון מיט א שמועס וואס ער האט געהאט נעכטן אין שטוב. די תורה ווערט נאנטער צו אים, ער הייבט אן נוצן דאס וואס ער האט געלערנט. דער ספר וואס איז די גאנצע צייט געשטאנען אויפן פאליצע אנטפלעקט זיך פאר אים אלס א קוואל פון עצות און חיות.

ווען מען זוכט א שליסל, בעט מען דעם אייבערשטן ער זאל באלייכטן די אויגן. די זעלבע בקשה קען מיטגיין מיטן מענטש דורכאויס זיין גאנצע טאג. עפען מיינע אויגן איך זאל זען דאס גוטס ביי מיינע ארומיגע, איך זאל דערקענען די כוחות וואס איך האב באקומען, הערן די ריכטיגע עצות, און געפינען א טעם אין די תורה און מצוות וואס איך בין ממילא מקיים. די אויגן זאל זיך עפענען און אלעס זאל אנפאנגן שיינען.

רבונו של עולם, עפן מיר די אויגן. העלף מיר זען וואס דו האסט אריינגעלייגט אין מיר, און וואס דו האסט מיר געגעבן ארום מיר. איך זאל דערקענען דאס גוטס ביי מיינע בני בית און ארומיגע. איך זאל וויסן צו נוצן מיינע כוחות, פארשטיין די תורה וואס איך לערן און טון די עבודה וואס ליגט אויף מיר. העלף מיר געפינען דעם נאנטן אוצר און מיין אייגענע לעבן, א אוצר פון גוטס וואס דו האסט מיר שוין געגעבן.

טאטע, דו הערסט?

וועו מען האט יעקב געפון אין דער אוקראיניישער ארמיי, האט ער איבערגעלאזט אין שטוב א ווייב מיט קינדער און איז ארויס מיט א שוואר הארץ. ער איז נישט געווען קיין מענטש פון מלחמה. ער האט געארבעט פאר פרנסה, געדאוונט אין שול און זיך משתדל געווען אויפצוציען די קינדער מיט נחת. אבער די מלחמה איז אנגעקומען, ער האט זיך געדארפט שטעלן. אנהייב איז אים געווען קלאר פארוואס ער שטייט דארט. ער וויל באשיצן זיין לאנד, שטוב און משפחה. אבער די יארן זענען אריבער, די מלחמה איז אריין אין איר פינעפטע יאר, און דער כוח וואס ער האט געהאט אין אנהייב האט זיך אלץ מער און מער אפגעשוואכט.

אמאל, וועו ער איז געשטאנען מיט נאך אפאר סאלדאטן אויפן פראנט, האבן זיי פלוצלינג געהערט דעם זשומען פון א דראון וואס קומט צו זיי. ער האט געהערט געשרייען מ'זאל לויפן זיך באהאלטן. יעקב האט נאך באוויזן זיך אראפצואוארפן אונטער א אראפגעפאלענע וואנט, און א רגע שפעטער האט געפלאצט א שטארקע אויפרייס ממש נעבן אים. ערד און שטיינער זענען געפאלן אויף אים, פאר אפאר מינוט האט ער כמעט גארנישט געהערט. וועו ער איז אויפגעשטאנען און ארומגעקוקט, האט ער באטראכט וואו דער דראון האט געטראפן. ס'האט אים פארפעלט מיט אפאר טריט. אנטאן, זיין חבר, איז צוגעקומען און געפרעגט צי ער איז פארוואונדעט. יעקב האט זיך באטראכט, ס'קוקט אויס אז נישט האט ער געזאגט. אבער זיינע הענט האבן נאך געציטערט אויך נאכדעם וואס זיי זענען שוין געווען אויף א זיכער פלאץ.

אזעלכע פאסירונגען זענען געווארן א טייל פון זיין לעבן. עס זענען געווען נעכט פון שיסעריין און באמבאדירונגען, לאנגע שעות וואס מ'האט געדארפט בלייבן באהאלטן צוליב די דראונס. אסאך מאל האט מען געווארט מיט שרעק צו הערן וואס איז געשען מיט א חבר וואס איז ארויס און נישט צוריקגעקומען אין דער באשטימטער צייט. עס זענען געווען חברים וואס זענען פארוואונדעט געווארן, און אנדערע וואס זענען בכלל נישט צוריקגעקומען. יעקב האט זיך שוין צוגעוואוינט דערצו, ליידער.

אנטאן איז געווען אן אוקראיניישער גוי, וואס האט אויך איבערגעלאזט א משפחה אין שטוב. מיט דער צייט זענען זיי געווארן חברים. זיי האבן צוזאמען געהיטן, זיך געטיילט מיט וואס עס איז געקומען פון שטוב און געהאלפן איינער דעם צווייטן אין די שוועריע שעות. אנטאן האט געקענט יעקב׳ס מנהגים, און וועו ער האט געקענט האט ער אים געהאלפן מיט דעם. אמאל, נאך א שווערן טאג, זענען זיי געזעסן צוזאמען אינעם באהעלטעניש, געטרונקען עפעס און געשמועסט פון דער היים. אנטאן האט דערציילט פון זיינע קינדער, און יעקב פון זיינע. אמאל האבן זיי נישט געהאט קיין כוח צו רעדן און זענען שטיל געזעסן איינער נעבן צווייטן.

אנטאן איז געווען געוואוינט נאכצופאלגן די נייעס. אין יעדער פרייער מינוט האט ער געקוקט אויפן טעלעפאן וואס די פירער האבן געזאגט, צי עס קומט הילף, און וואס מען האלט אין אנדערע לענדער פון דער מלחמה. אמאל האט ער דערציילט פאר יעקב וועגן דעם וויכוח צווישן טראמפ און זעלענסקי אינעם וווייסן הויז. ״האסט געהערט וואס ער האט אים געזאגט? אז ער האט נישט קיין קארטן אין דער האנט. אז מיר געווינען נישט.״ יעקב האט געפרעגט וואס מען האט נאך דארט געזאגט, אבער אנטאן האט שוין נישט געוואלט מאריך זיין. ״אויב אפילו דער מענטש אויף וועמענס הילף מיר ווארטן רעדט אזוי, וואס דארפן מיר טראכטן?״ האט ער ביטער געפרעגט.

אן אנדערש מאל האט אים אנטאן דערציילט פון א ווידעא וואס ער האט געזען, וואו מען האט געשפעט פון די אוקראינער וואס בעטן הילף. יעדעס מאל וואס מען האט געלאזט הערן א בקשה פאר הילף, האט מען צוגעלייגט דעם קלאנג פון א מטבע וואס פאלט אריין אין א גלעזל. אנטאן האט נאכגעמאכט דעם קלאנג און ביטער געלאכט. ״אזוי קוקן זיי אויף אונז,״ האט ער געזאגט. ״מיר שטייען מיט אויסגעשטרעקטע הענט און בעטן.״ יעקב האט אביסל געשמייכלט. אבער שפעטער, וועו די הילף פון אויסלאנד איז אנגעקומען, האט ער זיך פלוצלינג דערמאנט אין דעם קלאנג וואס אנטאן האט נאכגעמאכט. ביז דעמאלט איז ער געווען פרייליך צו באקומען די הילף. יעצט האט זיך אריינגעמישט אויך א געפיל פון בושה, כאטש ער האט נישט געהאט קיין שום סיבה זיך צו שעמען.

יעקב האט נישט געשפירט אז די שמועסן האבן אויף אים א באזונדערע השפעה. די מלחמה אליין איז דאך געווען אזוי שווער. די דראונס האבן געקענט אנקומען אויך וועו עס האט אויסגעזען אז אלעס איז שטיל, און חברים וואס זענען נעכטן געווען נעבן אים זענען היינט שוין נישט געווען מיט אים. וואס איז דער חידוש אז ער איז מיד און באזארגט? אבער אמאל, נאכן זיצן מיט אנטאן און הערן פון אים נאך דברי לעג אויף אוקריינער, איז ער אויפגעשטאנען מיט א שווערע געפיל. ער האט זיך נישט אפגעשטעלט צופיל טראכטן. אבער עפעס האט אים באנומען א שוואקייט פון דעם וואס יענער מאכט מיר אוועק. די מלחמה פון אוועקמאכן און אפלאכן איז שוין באלד שווערער ווי די מלחמה פון דראונס, האט ער געטראכט צו זיך.

פאר סוכות האט יעקב באקומען רשות אהיימצופארן אויף א קורצע אורלויב. וועו ער איז אנגעקומען, זענען די קינדער אים אקעגן געלאפן, און זיין ווייב איז געשטאנען הינטער זיי און געקוקט אויף אים. אין סוכה זענען שוין געהאנגען די נוי סוכה וואס די קינדער האבן געמאכט. זיין זון האט אים געוויזן א ברעט וואס ער האט נישט געקענט גוט קאנעקטן, און יעקב האט גענומען א דריל און עס פאררראכטן. דערנאך האט ער זיך אראפגעזעצט, מיד פון וועג, און אויסגעהערט ווי די קינדער קריגן זיך ווער עס וועט זיצן נעבן טאטי. ער איז געווען פרייליך צו זיין אין שטוב, אבער ער איז נישט גלייך געווארן רואיג. די ערשטע נאכט האט ער זיך אפאר מאל אויפגעווועקט, און ביי דער סעודה זענען זיינע מחשבות צוריק צו די חברים וואס זענען געבליבן ביים פראנט.

ערשט דעם אנדערן טאג האט ער אנגעהויבן שפירן אביסל מנוחה. נאך דער סעודה איז ער געבליבן זיצן אין סוכה, און זיין זון האט זיך אראפגעזעצט נעבן אים און אנגעהויבן דערציילן א

גאנצע מעשה וואס איז געשען מיט אים און זיינע חברים. אין אנהייב זענען יעקב׳ס מחשבות געווען ערגעץ אנדערש ווי. דאס קינד האט זיך אפגעשטעלט און געפרעגט: ״טאטע, דו הערסט?״ יעקב האט געשמייכלט און אים געבעטן איבערצוזאגן. דאס מאל האט ער אויסגעהערט ביזן סוף און דערנאך עפעס געפרעגט. דאס קינד האט מיט א גרויסן חשק נאכאמאל אנגעהויבן מסביר זיין. דערנאך איז געקומען נאך א קינד און זיך אנגעשלאסן אינעם שמועס. יעקב איז געזעסן און זיי אויסגעהערט, און עס איז אים געווען גוט. שוין לאנג וואס ער האט נישט געשפירט אזא תענוג פון א פשוטן שמועס.

אין די טעג פון זיין וויקעישן זענען די זארגן נישט אוועק. ער האט גוט געוואוסט וואוהין ער דארף צוריקגיין, און די פחד פון שיסעריין און דראונס איז נישט אוועק. אבער וועו ער איז געזעסן אין סוכה מיט זיינע בני בית, האט ער ווידער אנגעהויבן שפירן, וואס איז אים געווען קלאר אין אנהייב פון דער מלחמה. ער האט א שטוב, ער האט טייערע מענטשן, און ער האט פאר וועמען זיך צו פלאגן.

וועו ער איז צוריק צום פראנט, האט זיך אנטאן געפרייט אים צו זען. יעקב האט ארויסגענומען עסן וואס ער האט געברענגט פון שטוב, און זיי זענען געזעסן צוזאמען. אנטאן האט געפרעגט פון די קינדער און דערנאך דערציילט וואס די חברים זענען אריבער בשעת ער איז נישט געווען. עס איז נישט לאנג אריבער און אנטן האט אנגעהויבן דערציילן אויך פון די נייעס און פון א נייעם ווידעא וואס ער האט געזען, וואו מען האט ווידער געשפעט פון דער הילף וואס אוקראינע בעט. יעקב האט אויסגעהערט ווי געוועלנליך. ער איז אויך געווען גוט באזארגט פון די מצב. אבער וועו יעקב איז אויפגעשטאנען פונעם שמועס, האט ער געשפירט ווי די זעלבע ביטערקייט פון פאר זיין וויקעישן קומט צוריק.

אין די קומענדיגע טעג איז צוריקגעקומען דער שווערער סדר. איינמאל נאכן זיין באהאלטן פאר לאנגע שעות, וועו זיי זענען ארויס, זענען זיי ביידע געווען זייער מיד. יענע נאכט האט אנטאן דערציילט פון זיין קליינעם זון, פון א מאדנע זאך וואס ער האט געזאגט און די משפחה האט געלאכט. ס׳האט געמאכט יעקב פילען אביסל בעסער. עס איז אים געווען געשמאק צו הערן פון שטוב און פון קינדער, און צו שפירן אז עס איז נאך דא א לעבן אויסער דער מלחמה.

אמאל האבן זיי געהאט א פארהעלטנמעסיג שטילן טאג. עס זענען נישט געווען קיין שיסעריין פונדערנאנט, מ׳האט נישט געדארפט לויפן זיך באהאלטן. ביינאכט וועו זיי זענען געזעסן צוזאמען, האט אנטאן וויידער אנגעהויבן דערציילן פון די דברי לעג און יאוש וואס ער האט געהערט אין די נייעס און אין די ווידעאס. שפעטער, האט יעקב געשפירט זייער אויסגעמאטערט. ער האט זיך געווואונדערט. דווקא היינט איז דאך נישט געווען אזוי שווער. פארוואס שפירט ער זיך יעצט שווערער וועו יענע טאג וואס זיי האבן זיך געדארפט באהאלטן?

ער האט אנגעהויבן צו כאפן אז נישט אלע שמועסן מיט אנטאן לאזן אים איבער מיטן זעלבן געפיל. וועו מען האט געשמועסט פון שטוב און פון קינדער, איז אים געווען גוט. און וועו מען איז צוריק צו די דברי לעג און יאוש, איז ער אויפגעשטאנען שווער און מיואש. ביז יעצט האט ער אלעס צוגעשריבן צו דער מלחמה אליין. יעצט האט ער אנגעהויבן פארשטיין אז צו די פחד, מידקייט און צרות, קומט אויך מיט די געפילן וואס מ׳באקומט, די באמערקונגען וואס גייען אריין אין הארץ.

אנטאן איז טאקע א גוטע חבר. אויך ער ליידט און האט מורא. אנטאן האט פשוט געוואלט מיטטיילן מיט אים, ס׳איז אים נישט בייגעפאלן אז עס שוואכט אפ זיין חבר. יעקב האט אריינגענומען זיינע וועו ערטער אן קיין סאך טראכטן. אבער יעצט האט ער אנגעהויבן פארשטיין אז מען קען זיין א גוטער חבר, אויסהערן יענעם, און אויך וויסן וועו ס׳איז נישטא קיין תועלת אין שמועסן וואס חזר׳ן איבער די זעלבע דברי יאוש.

יעקב האט אנגעהויבן פארשטיין וואס ער גייט אריבער. ער האט אנגעהויבן שפירן וו׳ אפאר וועו ער האט געהערט ביינאכט בלייבן מיט אים אויך מארגן, אויף אזוי וויי אז אפילו זיין גוף וועו ער אים שווער און יעדע זאך קאסט אים כוחות.

ער האט גטראכט צו זיך, אויב אזוי געשעט צו אים, וואס טוען אזעלכע דיבורים וועו זיי גייען פון איין סאלדאט צום צווייטן? מען קען דאך דערמיט אפשוואכן א גאנצע מחנה. צומאל דארפן מען וויסן, אבער צו חזר׳ן נאכאמאל און נאכאמאל אז עס איז נישטא קיין האפענונג — פון דעם דארף מען זיך היטן. אויך וועו עס קומט אריין אין קאפ אליינס, מוז מען עס נישט אריינלאזן.

אפאר טעג שפעטער האט זיך אנטאן אראפגעזעצט און ווידער אנגעהויבן דערציילן. ״דו וויסט נישט וואס זיי האבן יעצט געזאגט אויף אונז,״ האט ער געזאגט, און אנגעהויבן איבערזאגן די דברי לעג. יעקב האט אביסל אויסגעהערט און דערנאך געלייגט זיין האנט אויף אנטאן׳ס ארעם. ״דאס לאמיר היינט איבערלאזן,״ האט ער שטיל געזאגט. ״איך האב שוין גענוג געהערט פון זייער געלעכטער.״ אנטאן האט געקוקט אויף אים מיט וואונדער. ״וואס ווילסטו דען? מיר זאלן נישט וויסן וואס עס גייט פאר?״ האט ער געפרעגט. ״אוודאי דארף מען וויסן,״ האט יעקב געענטפערט, ״אבער איך שפיר אז נאך די אלע דיבורים וועט מיר שווערער.״

אנטאן איז שטיל געווארן. ער האט נאך פריער נישט געטראכט דערפון אויף דעם אופן. זיי האבן אנגעפאנגן רעדן פון די משפחה פון די קינדער. יעקב האט אים געפרעגט צי ער האט שוין געערעדט מיט זיין זון, וואס איז געווען קראנק אפאר טעג פריער. אנטאן׳ס פנים האט זיך אביסל געטוישט. ״יא,״ האט ער געזאגט. ״איך האב געערעדט נעכטן. עס איז אים שוין בעסער.״ ער האט אנגעהויבן דערציילן וואס דער אינגל האט אים געזאגט אויפן טעלעפאן, און וויי ער ווארט אז זיין טאטע זאל אהיימקומען. אזוי האבן זיי געשמועסט געמיטלך, איינער האט געפרעגט, דער צווייטער האט פארציילט. מ׳האט זיך דערמאכט אלטע זאכן פון אנפאנג וועו זיי האבן זיך וועו זיי האבן זיך באקענט.

צופרי זענען זיי ביידע אויפגעשטאנען צוריק צו די קולות פון מלחמה. גארנישט פון די גרויסע צרות איז יענעם אוונט געלייזט געווארן. אבער יעקב האט זיך געפרייט מיטן שמועס וואס זיי האבן געהאט. יענעם צופרי האבן זיי געדארפט פארן צו א אנדערע געגענט, אויפן וועג האט אים יעקב פארציילט וויי ער איז געזעסן אין סוכה מיט זיינע קינדער, און וויי זיין זון האט אים נישט אפגעלאזט ביז ער האט געענדיגט אלעס וואס ער האט געווואלט זאגן. אנטאן האט געשמייכלט און דערציילט אז זיין זון טוט אויך אזוי. זיי האבן וועטער געשמועסט, און יעקב האט זיך דערמאנט אין יענער מינוט אין סוכה, וועו זיין זון האט געפרעגט: ״טאטע, דו הערסט?״ ער האט געשמייכלט צו זיך און וועטער אויסגעהערט אנטאן.